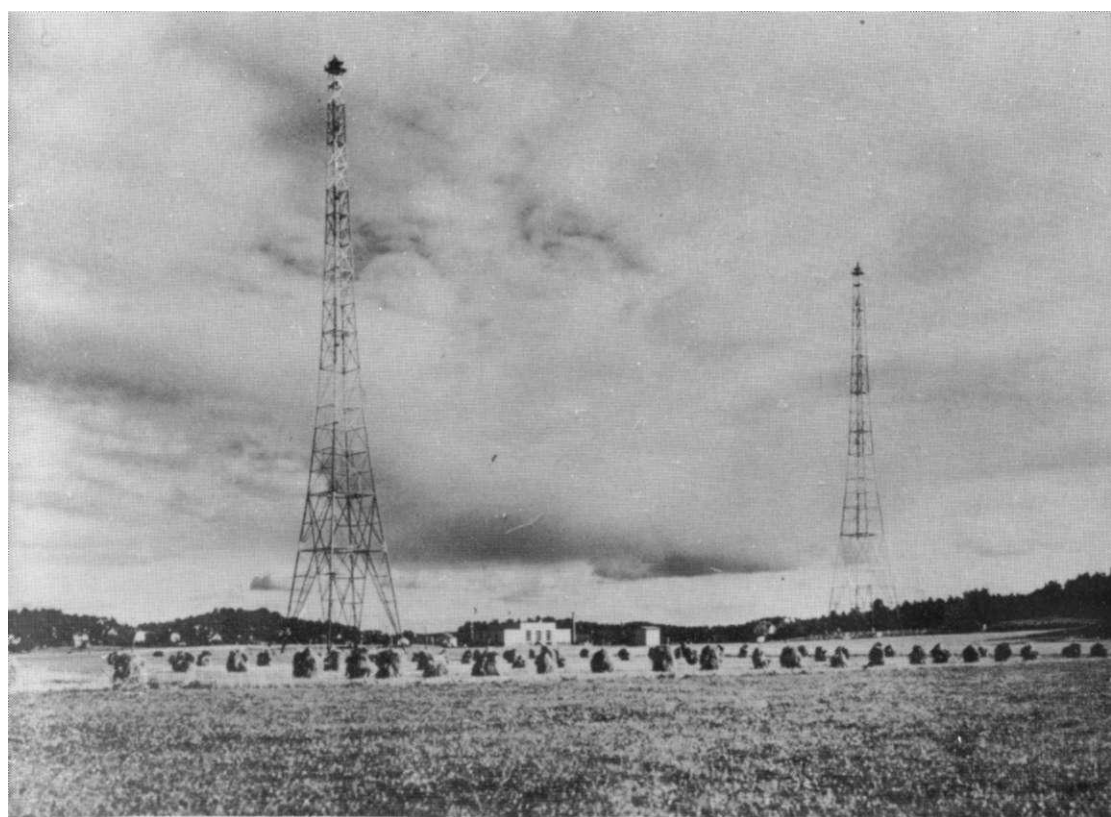

SPÅNGA BYGDEN

Nr 23

SEPTEMBER 1987

Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille

Innehåll

Spånga i svensk radiohistoria	3
Minnen kring "flickorna" Poucette	15
Gillet's program	19

Omslagsbilden: SPÅNGA RADIOSTATION

Bildmaterial: Telemuséets arkiv sid 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11
Sixten Källberg " 8, 12, 13

SPÅNGA FORNMINNES- OCH HEMBYGDSGILLE

Box 8070, 163 08 SPÅNGA Postgiro 26 50 62 - 0

ÅLDERMAN	Jane Hamilton	36 22 70
SKRIFTVÅRDARE	Erik Svedin	36 62 93
KASSAVÅRDARE	Hans Lindbergh	760 87 21
Redaktion för	Sixten Källberg	36 41 09
SPÅNGA BYGDEN	Karin Jonsson	36 00 23
	Lars Nahlbom	760 37 27

SPÅNGA I SVENSK RADIOHISTORIA

av Sixten Källberg

I Amerika fanns 1922 ett flertal radiostationer i full verksamhet. I Europa började British Broadcasting med ordnade sändningar 1923, och i Sverige igångsatte på hösten samma år Telegrafstyrelsen försökssändningar - dels i Stockholm, och i mindre skala i Göteborg och Boden.

Ett år senare bildades Aktiebolaget Radiotjänst, som 1 januari 1925 startade sin verksamhet med tre relativt svaga sändarstationer, placerade i Stockholm, Göteborg och Malmö, och senare även i Sundsvall, Boden och Karlsborg.

1926 blev det Östersund med omnejd, som skulle få höra radio, och året därpå var turen kommen till mellersta Sverige med Motala, som med sina 30 kW antenneffekt under en tidsperiod var Europas starkaste station.

1928 var det dags att förbättra mottagningsförhållandena på den tätbefolkade skåneslätten. I Danmark befarade man emellertid, att en utbyggnad av Malmö-stationen skulle "totalt ödelägga den danska rundradion....". Man valde därför, att bygga en helt ny station, så långt bort från Köpenhamn som det var möjligt. Det blev Hörby.

Under dessa år hade också Göteborg och Sundsvall utrustats med modernare och starkare sändare.

Men Radiotjänst var inte ensamma i etern. Ett flertal privata sändarstationer dök upp på olika platser i landet - men de drevs enligt regler som fastställts av Radiotjänst. Falun började redan 1924 med egna radiosändningar.

Fem år senare fanns 23 liknande s k rundradio-stationer. Telegrafverket kom sedan att lösa in samtliga.

Men vad hände i Stockholm.....?

Verksamheten var här förlagd till en enkel studio vid Malmskillnadsgatan, med två kontorsrum och ett mycket trångt förstärkarrum. Så småningom kunde man flytta till Kungsgatan 8, där man fick disponera tre våningar.

I december 1928 föreslog Telegrafstyrelsen Kungl. Majtt, att rundradiostationen i Stockholm med sina 1y kW antenneffekt skulle ersättas med en ny station, som skulle få en effekt av ej mindre än 50 kW. Den blev i verkligheten 55 kW.

Den nya storstationen i Stockholm kunde av utrymmesskäl inte placeras i Telegrafstyrelsens byggnad vid Brunkebergstorg, på vilken det f ö inte heller var möjligt att sätta upp så höga antennmaster som erfordrades. Man skulle därför placera stationen utanför stan. För att få största möjliga räckvidd inåt landet borde den förläggas så långt västerut som möjligt, utan att försämra mottagningsmöjligheterna i själva stan..... Det blev ju som vi vet på Järvafältets mark söder om Spånga kyrka, där Spånga idrottsplats nu breder ut sig.

Kostnaden för den nya sändarstationen uppgick till 1,3 miljoner kronor. En fantastisk summa på den tiden.

Ritningen till stationshuset hade gjorts av arkitekten Carl Åkerblad och antennmasterna konstruerats av professor Henrik Kreuger och levererats från A.B.Lindholm-Motala. Radioutrustningen inköptes från Marconi Wireless Telegraph Co. Ansvarig för byggnationen var ingenjören vid Telegrafverkets Radiobyrå Ernst Magnusson.

SPANGA RADIOSTATION *Flygfoto mot norr*

STATIONSBYGGNADEN

Södra masttoppen mot nordväst

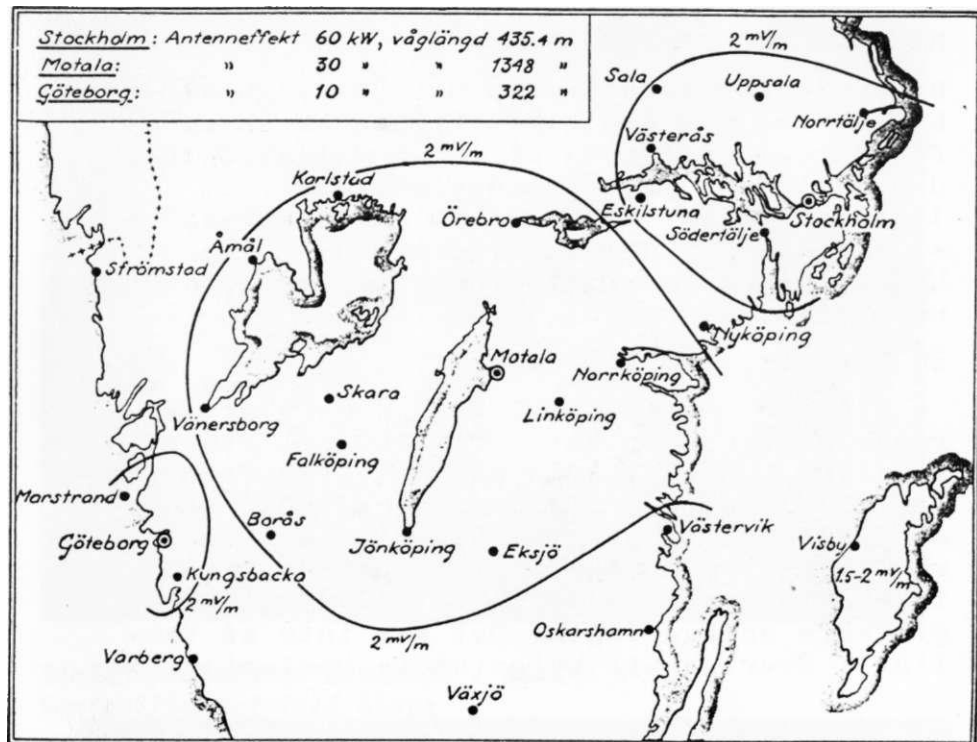
I december 1929 blev stationshuset klart - masterna något tidigare.

Den 18m höga masten vid Brunkebergstorg hade alltså i Spånga ersatts med en ca 300 m lång antennlina, placerad mellan två jättehöga master - den ena 150m hög, den andra 4m kortare, beroende på nivåskillnad i markplanet.

Masterna skulle tåla ett sidotryck på 8 ton. Avståndet mellan de fyra benen på varje mast var 22 m, och varje ben förankrat i en 6 m djup betongpelare.

Benen restes sektionvis, den första 40m hög - med hjälp av en hjälpmast i mitten. De efterföljande sektionerna var 15m höga.

Med hänsyn till de närliggande flygfälten, Bromma och Barkarby, placerades ljusfyrar i toppen på masterna - fast rött ljus på den norra närmast kyrkan, och roterande vitt ljus på den södra. Toppytan var som ett litet rum 3x3 m, och telefon fanns installerad där uppe.

Räckvidden för sändarstationerna Göteborg, Motala och Spånga

En högspänningsledning på 22000 volt hade framdragits från transformatorstationen i Norrviken. Programmen som skulle sändas kom från stan via separat telefonledning i jordkabel.

Anläggningen blev klar 1930. Under de fem år som följde var Spånga den starkaste radiostationen i landet men blev sedan överträffad av Motala.

Spånga förblev en lokalsändarstation, medan Motala blev rikssändarstation. Vi äldre minns ju hur hallåmannens påannonsering inleddes med orden . . . STOCKHOLM - MOTALA

HAN VAR MED FRÅN BÖRJAN

Uppe vid Norrskensbacken bor 85-årige Albert Edvardsson med sin maka. Villan är en av de första som uppfördes på denna del av Solhöjden. Till Spånga kom han vid årsskiftet 1929-30 för att vara med om den tekniska installationen vid radioanläggningen. Han hade tidigare varit med om att bygga stationerna i Göteborg och Hörby.

Så här berättar Albert.....

- Vid min ankomst till Spånga hade attiraljerna redan anlant - ett 100-tal stora, kraftiga trälådor från Marconi i England. För att skydda alla dessa numrerade lådor hade man uppfört ett stort träskjul, som senare revs. Det tog åtminstone ett halvår innan vi fått alla grejorna på plats så att vi kunde provköra anläggningen. Det var inte så vanligt i Sverige att bygga stora radiostationer.

*Albert Edvardsson med ett förstärkarrör
som han nu överlämnat till Hembygdsgillet*

*Sändarapparaturen monterad i slutna skåp
Kontrollbordet till höger*

Sändarens effekt var ju 55 kW, men det innebär, att den måste matas med cirka 100 kW. Det gick bort mycket i hela hanteringen, som den stora kylanläggningen exempelvis Man hade inga små data-chips på den tiden, utan ljudet måste förstärkas steg för steg i ett antal förstärkarrör. Dessa bestod av en kopparanod för 10000 volt likström, som alstrade mycket hög värme. Kylvatten måste därför oavbrutet cirkulera omkring anoden, och det åtgick naturligtvis mycket elenergi för nedkylningen av detta vatten.

Det fanns 16 stycken sådana mer än halvmeter höga radiorör. Ett 10-tal mindre fanns också vilka var enbart luftkylda.

De stora kokspannorna för uppvärmning av lokalerna kom sällan till användning. Den avgivande värmen från kylvattnet var oftast tillräckligt.

Kylanläggningen var inrymd i källarplanet. Stora huvudplanet innehöll åtta sändarstativ, stort kontorsrum, arbetsrum för service, reservbatterier för nödbelysning vid strömbrott, lunchrum, ställverk för brytare och säkringar, samt maskinhall för alla dessa omformare för likström till förstärkarna.

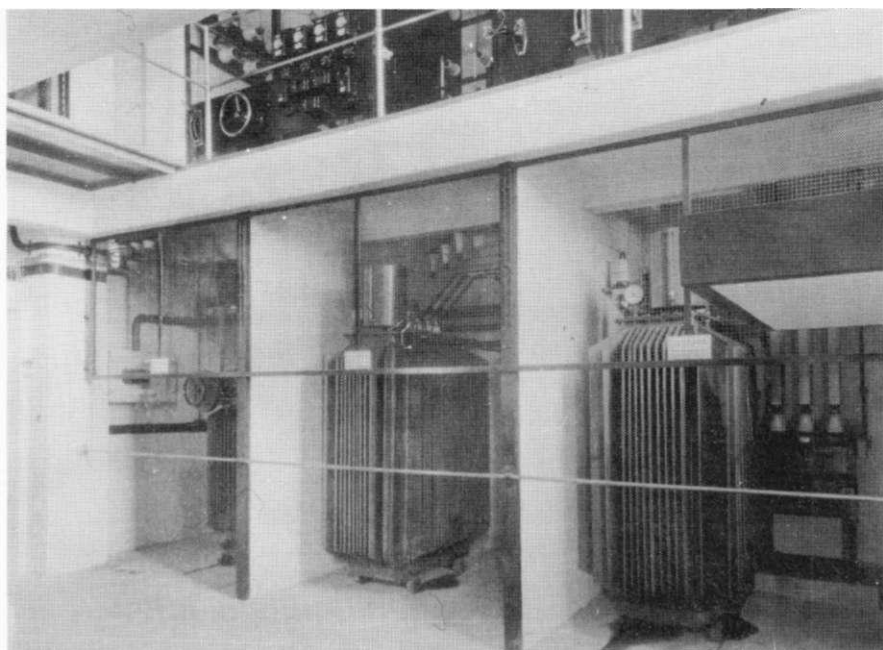
I en övervåning hade vi arbetsbänkar etc. Närmast ingången på huvudplanet fanns förstås det viktiga kontrollbordet, som alltid var bemannat och där man kollade att allting fungerade.

Linjeingenjören var chef för anläggningen, och närmast honom en linjemästare. Dessutom fanns en kvinnlig sekreterare.

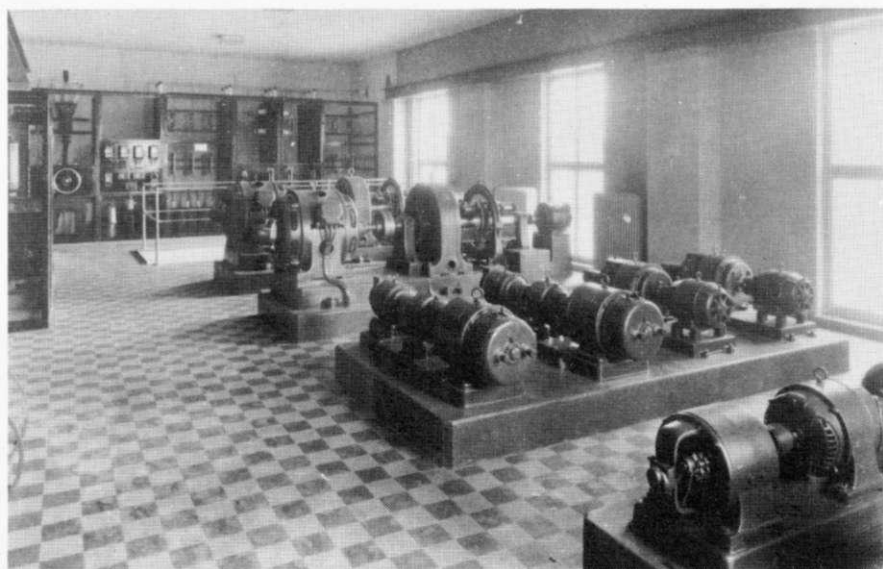
Vi arbetade i tre-skift, från 6.00 till 23-00. Men det var ju inte bara i huvudbyggnaden som saker och ting hände. jag har nog klättrat ett hundratal gånger upp i de höga masterna. En stege var inbyggd utmed ena mastbenet. Det fanns visserligen en liten eldriven hiss, men den användes mest för materiel transport. Den var inte heller alltid inkopplad, och hissfärden tog åtta minuter.

Jag har aldrig varit höjdrädd. Hisskorgen kunde kopplas ifrån däruppe och maskineriet användas för hanteringen av själva antennlinan, som ibland togs ned för kontroll.

Förbindelsen mellan antenn och markplanet utgjordes av tre kablar, som var anslutna vid antennens mitt och hängde ned fritt i luften. Dessa linor kunde också via en 3-fas transformator användas för uppvärmning av antennen vid ev. isbildning...."

Krafttransformatorer i undre våningen av ställverket. Längst t.v. spänningsregulatorn

Maskinhallen med ställverket i bakgrunden

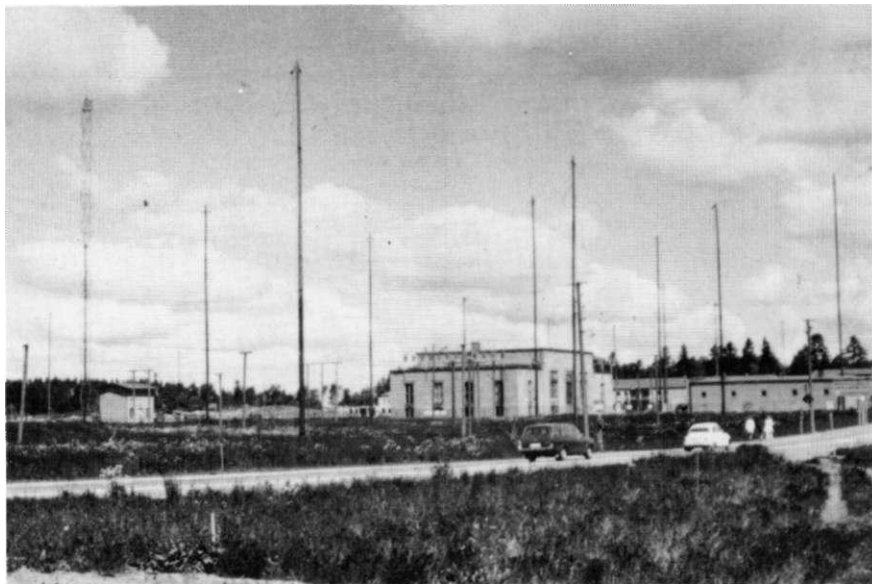
I orostider är det av största betydelse att radiomediet fungerar. Under de senaste krigsåren var Albert Edvardsson och hans arbetskolleger befriade från militärtjänst i fält för engagemanget vid sin ordinarie arbetsplats, där personal då även måste finnas nattetid.

Området var omgärdat av taggtrådsstängsel, och militärbevakat av 10-20 man. Dessa inhystes första tiden i källarplanet, men det uppfördes senare för deras räkning en separat byggnad i närheten - den s k "röda stugan".

Radiostationen drabbades egentligen aldrig av några allvarliga driftsavbrott - med undantag för ett åsknedslag 1958. Transformatorer och oljeströmbrytare skadades, och det blev omfattande sotskador. Som väl var fanns det fortfarande en liten reservsändare i Stockholm, som då fick rycka in.

"Röda stugan" i förgrunden

*Småmasterna vid Spånga radiostation
Juni 1967. Nya Tensta i bakgrunden*

Radiostationen i Spånga var i bruk under 25 år, och signifikativt för bygden under denna tid var just de höga antenmasterna.... och ljus-skenet från den ena fyren, som efter mörkrets inbrott, med jämna tidsintervall svepte över landskapet.

När Nacka-sändaren med sina 200 kW togs i bruk flyttades de båda Spånga-masterna, och tjänstgjorde under några år som radiolänkar mellan Västervik och Gotland.

När verksamheten upphört i Spånga utnyttjades lokalen tillsammans med "röda stugan" för småsändare, t ex för meteorologerna. För detta ändamål placerade man ut ett antal mindre master på gårdet.

Men allt detta är ju nu också borta, och på området har vi fått en av Stockholms största idrottsanläggningar.

Arbetsstyrkan vid Spånga radiostation omfattade ca 12 personer. Många av dessa har gått ur tiden. Några deltog aktivt inom kommunens olika verksamheter.

I Telegrafverkets förteckning över personal vid rundradiostationer för år 1936 upptas för Spånga följande personer:

Olsson, Victor Emanuel	född	24/4	1896
Frid, Per Gösta		20/11	1906
Koch, Axel Theodor		11/4	1889
Magnusson, Karl Gustaf		26/2	1893
Sandahl, Arthur		22/4	1900
Edvardsson, Albert Josef		10/9	1902
Grånath, Helge Ivan Emanuel		4/7	1895
Frick, Nils		28/4	1897
Olsson, Ture Göte		7/10	1907
Andersson, Johan Emil		6/5	1887
Lorentzo, Carl Thure		12/3	1909
Lundgren, Else Linnea (Brebäck)		28/9	1907

Litteratur:

- Radiotjänst, Ivar Harrie 1929
Handbok om Telegrafverket 1933
Telefon och telegraf i Sverige 1935
Svenska Telegrafverket Del V:II 1974

Minnen kring flickorna Poucette

ELLA POUCETTE har gått ur tiden, nära 90 år gammal. Hon blev den sista av en gammal Spånga-släkt, vars namn har varit känt och aktat för sina hjälpinsatser och sin stor-sinhet i ett par generationer inom Spånga församling.

Syskonen Poucette var födda vid ett hemman som hette Lacke och det låg i närheten av nuvarande Rinkeby Centrum. Föräldrarna var Anders Poucette och hans hustru Christina Charlotta Poucette, född Lundgren.

Fru Christina Poucette (Stina Poncett hette det i folkmun) var den legendariska barnmorskan i Spånga och Järfälla som gjorde stora insatser särskilt bland de många fattiga statarfamiljerna med stora barnskaror. Under första världskriget då spanska sjukan raserade som värst var fru Poucette läkarna behjälplig med att dela ut medicin till sjuka inom Spånga socken.

Gerda, Alma och Ella Poucette

Vid sekelskiftet var det inte så vanligt att barn fick någon utbildning utöver folkskolan. Barnen Poucette var mycket begåvade och det ansågs självklart att Josef Poucette skulle få högre utbildning, men däremot inte flickorna. Josef Poucettes önskan hade varit att bli präst men av någon anledning ändrades hans bana till att gå den militära vägen. Han erhöll sin första officersfullmakt 1910 vid 22 års ålder och hade vid sin bortgång 1950 överstelöjtnants grad.

Alma, den äldsta av flickorna var född 1889 och blev småskollärlarinna, Gerda född 1893, blev sjuksköterska och yngsta system Ella (döpt Elin) född 1897 handarbetslärarinna. Alma och Ella var yrkesverksamma i sin hembygd medan Gerdas sjuksköterskegärning var knuten till Falkenberg. Alla tre uppnådde hög ålder: 88, 91 och 89 år. Även Gerda bodde vid sin död i Spånga.

Systrarna Poucette fick uppleva att se sin hembygd förvandlas från en idyllisk bondby med kyrkan mitt i byn till en stadsmässig del av Stockholm. Alma och Ella var ledamöter i Gillets råd i många år och var med om att stifta fonden för hembygdsgården.

EN HEMBYGDSGÅRD FÖR SPÅNGAGILLET

Jag tror att den första tanken på Spånga hembygdsgård kom av en gammal gårdsgård. Det fanns så sent som 1939 en gammal mossbelupen gårdesgård vid Spångaby gård. Den gick utmed körvägen från gamla Enköpingsvägen förbi Bussenhus ned till Strömvalsstugan vid Spångaby. På gårdesgården fanns en stätta, men den var inte gammal utan hade blivit uppförd 1933 i samband med inspelning av film. Kyrkoherde Axel Gwalli, som en kort tid var ålderman i Spånga Fornminnes- och Hembygdsgille, var ofta och såg på den gamla gårdesgården och bad flera gånger min far Karl Jansson att han skulle underhålla den och inte låta den förfalla.

En skön och varm sommarkväll kom Axel Gewalli tillsammans med ett sällskap på cirka 10 personer, däribland flickorna Poucette (i kyrkbyn sade man aldrig annat än "flickorna" Poucette), och man stannade vid gårdesgården. Alma och Ella Poucette klättrade upp på stättan och satte sig där. Axel Gewalli, min far och några herrar stod nedanför gårdsgården. Under samtalets gång kom man in på tanken om en hembygdsgård. Alma föreslog att man kunde tänka sig att samla in pengar till en fond för att kunna förverkliga drömmen om en hembygdsgård.

Många blev intresserade och i början på 40-talet gick Alma och Ella Poucette runt på Järnafältet och vissa delar av Solhem och fick gåvor till fonden för en hembygdsgård. I mitten på 40-talet hölls en årsstämma i Gillet, förlagd till Spånga Folkets Hus, och det var omkring 25 medlemmar som hörsammat kallelsen. Under förhandlingarna kom man in i en debatt om en hembygdsgård. Ragnar Sanden kom med förslaget att man skulle uppföra en timmerstuga vid Skestabacken intill minnesmärket S:t Hollingers grav. Det fanns några nedmonterade och uppmärskade timmerstugor, bl a Bromstens gård.

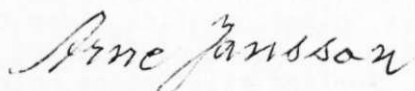
Debatten blev livlig, systrarna Poucette var intresserade av förslaget, men så småningom visade det sig att det inte gick att genomföra. Stugan, Bromstens gård, gick inte att spåra upp - den var försvunnen.

Det har varit många förslag under årens lopp. Man var ett tag inne på att köpa någon villafastighet i allmogestil. Det fanns några stycken i Solhem som var till salu. Till sist löste det sig: först med Mellangården i Akalla by, som var mycket uppskattad men tyvärr var det svårt för många som inte var bilburna att komma dit. Så kom den bästa lösningen med Nälsta trevliga gård, som säkert skulle ha glatt Alma och Ella Poucette.

Det har varit många trevliga sammankomster och utflykter som Spångagillet anordnat. Jag minns särskilt en mycket uppskattad bussutflykt, anordnad av Bertil Thorfinn.

När vi kom hem var Alma och Ella mycket glada och nöjda och Alma yttrade, att det är något visst med Hembygds-gillet - alla medlemmar är så trevliga och glada att man ville ta dem i sin famn.

Det är med stor tacksamhet och vördnad som vi minns des-sa systrar, som varmhjärtat ställde upp för hembygds-gillet och gav så mycket av sig själva till oss som hade förmånen att få lära känna dem.

A handwritten signature in cursive script that reads "Arne Jansson". The ink is dark and the handwriting is fluid, with the first letters of "Arne" and "Jansson" being capitalized and prominent.

Efterskrift:

Arne Jansson glömmar alldeles bort att nämna det fina lilla Gustafsberg, inte långt från Spånga kyrka vid då-varande Enköpingsvägen, som han 1961 skänkte till Gillet med inventarier och uthus. Dessvärre var stället beläget på ofri grund och efter endast fyra år blev vi husvilla då kommunen vid Järvafältets exploatering brände upp detta 1700-talshus.

KJ

GILLET'S PROGRAM OKTOBER - DECEMBER 1987

BRASAFTON Tisdag 13 oktober kl 19 i Nälsta gård
===== Så var det - så är det - så vill vi ha de
ORDET Bordssamtal varvid deltagarna berättar
ÄR minnen, upplevelser och erfarenheter, ger
FRITT synpunkter på Gillets verksamhet och fram
 lägger förslag om hur verksamheten skall
 kunna förbättras.

HÖSTMÖTE Söndag 15 november kl 14 i Spånga försam-
===== lingshus, Vårsta Allé 1 (Spånga Centrum)
 BENGT JÄRBE, f d stadsbibliotekarie i
 Sundbyberg, som bl a skrivit ett flertal
 böcker om Stockholmstraktens historia,
 håller föredrag om
 "Lasse-Maja och andra kyrktjuvar"
 Bokbord Kaffeservering

JULBASAR Söndag 13 december kl 12 - 15 i
===== Nälsta gård
 Ljusstöpning och försäljning av ljus,
 hemtillverkat julpynt, lotteri, bokbord
 (julklappstillfällena), Lucia, julgrans-
 försäljning.

NÄLSTA GÅRD kan alla besöka 2:a och 4:e söndagen i
===== varje månad kl 12 - 15. Då är alltid
 rådsledamöter på plats, berättar om går-
 den och Gillet, säljer Gillets publika-
 tioner och brygger kaffe.
 Den som har intresse för medhjälp till
 visning eller annan aktivitet i Nälsta
 gård är välkommen att kontakta Rådet.

Under första halvåret har gården varit uthyrd till
andra föreningar för mindre möten vid 16 tillfällen.
Tala med skriftvårdaren, tel 36 62 93.

SOCKENSTÄMMO- har under flera år varit en återkommande
PROTOKOLL rubrik i Gillets programtryck. Den läse-
grupp som ägnar sig åt läsning, tydning
och återgivning av "Spånga och Järfälla
sockenstämmoprotokoll" har nu hunnit genomgå och fär-
digställa protokollen för tiden fram till 1825. När
detta skrives ligger materialet till andra och tredje
delen, omfattande vardera 1751-1800 och 1801-1825, på
tryckeriet sammanlagda i en gemensam volym.

Introduktionsförsäljning till reducerat pris kommer att
ske vid höstens sammankomster. Passa på...

GAMLA KARTOR är något som intresserar många, i synner
het om de berör den egna trakten. Gilles
rådet har beaktat detta genom att fram-
taga och reproducera stadsdelskartor
från Solhem 1907 och 1910, Bromsten 1914, Nälsta 1930-
talet och Flysta 1942. Förutom att bebyggelsen till en
del har förändrats från den ursprungliga stadsplanen
har ju flertalet gator bytt namn i samband med inkorpo-
reringen 1949. En annan intressant karta är den över
Spånga socken från 1870-talet.

Samtliga kartor liksom våra gamla årsskrifter från
1930-talet kan köpas i Nälsta gård vid våra samman-
komster och öppethållandedagar. Även i Spånga försam-
lingshus den 15 november.

ANTECKNA Sedan tidningen Västerort upphörde är
VÅRA det svårt för oss att få ut budskap
TRÄFFAR och påminnelser om aktuella program på
I ER ett ekonomiskt överkomligt sätt" Därför
ALMANACKA är det viktigare än någonsin att våra
medlemmar håller reda på våra program-
tider. Vi affischerar alltid på an-
slagstavlan vid Nälsta gård och på andra förenings-
tavlor i Spånga och Vällingby.

VÄLKOMNA TILL NÄLSTA GÅRD OCH TILL GILLET'S AKTIVITETER.'